

OKUL KÜTÜPHANELERİYLE ÖĞRENCİLERİN 21.YÜZYILA HAZIRLANMASI

H. İnci ÖNAL*

Öz: Okul kütüphanelerinin hizmet yapısı amaçlar, bütçe olanakları, personel, teknolojik gelişmeler, koleksiyon, kullanıcı, bina, hizmet ortamları, değişen öncelikler ve ulusal kütüphaneciliğin yapısından etkilenmektedir. Günümüzde, öğrenciler okul kütüphanesine gelmekte ve orada daha fazla bilgiye ulaşım için çeşitli bilgi kaynaklarını kullanabilmektedir. Bu durumda, kütüphanelerin varlığını ortaya çıkartan gelişmeleri, ortamları, kaynakları ve hizmetleri saptamamız gerekmektedir. Makalemiz okul kütüphanesi hizmetlerinde başarıyı yakalamak için temel ipuçlarını ortaya çıkartmaktadır. Gerçekleştirdiğimiz çalışmalar yardımıyla okul kütüphanecilerinin yenilikçi kütüphane programları geliştirmeleri hedeflenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Okul kütüphaneleri, Bilgi hizmetleri, Yenilikçi kütüphane hizmetleri, Bilgi okuryazarlığı, Bilgi teknolojileri

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, 06 800 Beytepe- Ankara

PREPARING STUDENTS FOR THE 21st CENTURY WITH SCHOOL LIBRARIES

H. İnci ÖNAL*

Abstract

The nature of the school library service is affected by the changing goals and priorities, budgetary considerations, staff expertise, teaching and technological advances, collection developments, users, buildings, places, and national librarianship of each of the national organizations involved in the partnership. Today, our students now have access to a school library, and libraries all over the world are looking toward searching more information. We need to be sure that we are providing the right kind of space, resources, and services for all of our users. This article showcase creative ways to ensure the continued viability of school library programs and give practicing school librarians a chance to learn the nuts and bolts of many innovative library programs.

Key words: School libraries; Information services, Innovative library services, Information literacy, Information technology

Giriş

Dünyadaki değişimler iletişim içinde, özgür, aktif, hareketli, doğal, eğlenceli, keyifli, sürprizlerle dolu, esnek, bireysel tepkilere açık, mutlu, sağlıklı, bilimsel ve bilgi paylaşımına olanak tanıyan yaşamı öne çıkartmaktadır. Günümüzdeki bireyler beklemedikleri yaşamı elde etmek üzere aktif olarak yaşama katkıda bulunmaktadır. Eğitimdeki gelişmeler, çocukların ve gençlerin özellikleri, teknoloji kullanımı ve yaşam boyu öğrenme isteği yeni dünya düzeninin temeli olan bilgiyle bütünleşen toplumların oluşmasına büyük katkılar sağlamaktadır. Geleneksel anlamda gelişmelerin hayata geçirilmesinde ulusal politikaların, kurumların, meslek alanlarının, özellikle öğretmenlerin önemi kuşkusuz çok büyüktür; ancak, bütün bunlar yeterli değildir. Toplumdaki çağdaş gelişmelerin uygulanması için diğer birçok meslek alanı gibi kütüphaneciler büyük sorumluluk taşımaktadır. Kütüphaneler eğitimin, bilim alanlarının ve teknoloji uygulamalarının hayata geçirilmesinde önem kazanmaktadır. Öğrencilere bilgiyle yaşamı bütünleştirmeyi öğretmede yardımcı olan “okul kütüphaneleri”, yeni nesilleri çağdaş yaşama hazırlamada rehberlik yapacaklardır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kütüphaneler toplumun her kesimine hizmet vermekle yükümlüdürler. Çocukluk yaşlarından başlayarak kişilere yaşam boyunca yepyeni bilgiler veren, çeşitli beceriler kazandıran, kültür merkezi olan,

bireyleri ve fikirleri buluşturan kütüphaneler toplum tarafından şekillenmekle kalmaz, toplumu da şekillendirirler. Küçük yaşlardan itibaren kütüphane kullanımıyla bilgiyle dolu zengin ortamdaki beslenen bireyler, buldukları toplumları geliştirirler. Kütüphanelerin hizmet yapısı, amaçları, bütçe olanakları, personeli, bilgi kaynakları, kullanıcıları, binaları, hizmet ortamları ve değişen öncelikleri farklı olmaktadır. Günümüzde, kullanıcıların özellikle öğrencilerin doğru ortamlardan, kaynaklardan ve hizmetlerden yararlanıp yararlanamadıklarını saptamamız gerekmektedir. Bu makale okul kütüphanesi hizmetlerinde başarıyı yakalamak için temel ipuçlarını ortaya çıkartmaktadır. Makalemizin yardımıyla okul kütüphanecilerinin yenilikçi kütüphane programları geliştirmeleri hedeflenmektedir. Gerçekleştirdiğimiz bu çalışmada “eğitimdeki gelişmeler”, “çocukların ve gençlerin bilgi gereksinimleri”, “teknoloji kullanımı” ve “bilgi okuryazarlığı becerileri kazandırma” yoluyla yeni nesilleri 21.Yüzyıla hazırlamada kütüphanelerin önemi anlaşılmaktadır.

Araştırma

Araştırmamızda genel kapsamlı literatür incelemesi yapılmıştır. Çalışmalarımız kapsamında “eğitimdeki gelişmeler”, “çocukların ve gençlerin bilgi gereksinimleri”, “teknoloji kullanımı” ve “bilgi okuryazarlığı becerileri kazandırma” konu başlıkları ve anahtar kelimeler kullanarak bilgi taraması gerçekleştirilmiştir. Bilgi Dünyası (2000-), Dissertation Abstracts (1980-), Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni (1952-1986), Türk Kütüphaneciliği (1987-) ve UMI ProQuest Digital Dissertations (2004-) en çok kullanılan bilgi kaynakları olmuştur. Gelişmeler doğrultusunda kuramsal bilginin verilmesiyle birlikte Dünya’daki ve Türkiye’deki uygulamalar da ortaya çıkarılmıştır.

Eğitimdeki Gelişmeler

“Eğitim bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istedik değişme meydana getirme sürecidir”(Ertürk, 1975, s.3). Yapılan bu tanımla, eğitimin planlı, istekler çerçevesinde gerçekleşen, örnek yapıda, asla rastlantılara bırakılmayan, toplumun gerçek isteklerini yansıtan ve ancak toplumun beklentilerine uygun davranış değişikliklerinin hoş görüldüğü süreç ifade edilmektedir. 19. Yüzyılda başlayıp 20. Yüzyılda sonuçlanan ve 21. Yüzyılda da devam eden eğitimdeki gelişmeleri etkileyen önemli olaylar yönetim biçimleri, ekonomik durumların çeşitliliği, demokratik yaklaşımlar, teknoloji kullanımları, insan hakları, bilgiden etkin yararlanma, sağlıklı ortamlarda yaşama isteği, kültürel değerlerin birleşimi ve benzeri birçok değer olmuştur. Çağdaş, kaliteli ve etkin eğitim verebilmenin yolu birbirleriyle eşzamanlı ya da ardışık olan şu basamaklardan geçmektedir (Önal, 2013, ss. 102-103):

- Ulusal politikalar ve uluslar arası gelişmeler doğrultusunda öğrenim hedeflerinin belirlenmesi;
- Öğretim programlarının hazırlanması;
- Öğretmenlerin eğiticilik özelliklerinin geliştirilmesi;

- Bilgi ve becerilerin objektif yöntemlerle sağlanması, geliştirilmesi ve ölçülmesi için altyapıların hazırlanması;
- Eğitimde kullanılan araçlar, mekanlar, hizmetler ve çok yönlü bilgiye erişimlerin sağlanması kapsamında çeşitli olanakların iyileştirilmesi;
- Vakıflar, dernekler, projeler ve benzeri kuruluşların yardımıyla eğitime ayrılan kaynakların güçlendirilmesi;
- Öğrencilerin sosyal ve kültürel gelişmelerini sağlayacak çeşitli rehberlik hizmetleriyle kişisel gelişmelerinin ve olgunlaşmalarının sağlanması;
- Eğitimde hedeflenen amaçlara ne ölçüde ulaşıldığının ya da hangi basamaklarda hatalar yapıldığının özdeğerlendirmeler yardımıyla saptanmasıdır.

Dünyada ve ülkemizde eğitim alanında çalışmalar yapılırken akılcı davranılması, maddi kaynaklarla birlikte manevi kaynakların en iyi şekilde kullanılması ve değerlendirilmesi zorunlu olmaktadır. Eğitim ortamlarında temel amaç, eğitimi ve öğretimi en başarılı biçimde gerçekleştirmektir. Bu amaçlar doğrultusunda çalışırken kullanılan araçlardan, ortamlardan ve hizmetlerden biri de kütüphanelerdir. Son yıllarda bilgi üretim hızının artması, eğitimde bilginin erişim ve kullanım merkezi olan okul kütüphanelerinin önemini ortaya çıkartmıştır. Gelecek nesillere bilgi hizmetleri verirken okul kütüphanelerinde öğrenci özellikleri ve gereksinimleri konusunda araştırmalar yapılması gerekmektedir.

Çocukların ve Gençlerin Bilgi Gereksinimleri

Bilgi ve belge yönetimi araştırmaları çocukların ve gençlerin günlük hayattaki, okuldaki, işteki bilgi gereksinimlerinin neler olduğunu, bilgi erişimde kullanılan kaynakları ve bilgi davranışlarını analiz etmeye odaklanmıştır. Savolainen (1995, s.259) araştırmasında; günlük yaşam bilgisi kapsamında, sağlık, iş, eğitim, hobi, yemek, çocuk bakımı, hukuksal konular, vb. daha birçok alanda gereksinim duyulan bilgi üzerine çalışmıştır. Yaşamımızın herhangi bir alanında oluşan bu gereksinimler çok farklı nedenlerle ortaya çıkabilmektedir. Gereksinimlerin nedenleri temelde yaşama yönelik sorunlarla, vatandaşlık bilgileri /hakları, boş zaman etkinlikleri ve diğer konularla ilgili olabilmektedir. Günlük yaşam bilgisi çoğunlukla iş dışında ve yaşamın rutin akışı sırasında ortaya çıkan beklenti, merak, sorun veya herhangi bir nedenle oluşan gereksinimlerin çözümüne yöneliktir.

Çocukların ve gençlerin bilgi gereksinimleri konusunda ilk çalışmalar 1990'larda yapılmaya başlanmıştır. Poston-Anderson ve Edwards (1993) ergenlik çağındaki kızların yaşamsal konulardaki bilgiyi nasıl kullandığını incelemişlerdir. "Kişiler arası ilişkiler" konusuyla birlikte "eğitim ve iş" başlıca inceleme alanlarını oluşturmuştur. Ailenin, özellikle annelerin, arkadaşların, öğretmenlerin bilgi kaynağı olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Kütüphanelerde, gereksinim duyulan bilgilerin olduğu düşünülmemiştir. Julien (1999) yaptığı çalışmada ergenlerin kariyer bilgisi aramada karşılaştıkları engelleri, bilgi arama davranışlarını ve sorunları saptamıştır.

◆ H. İnci Önal

Yapılan araştırma sonuçları büyümenin gençlerde bilişsel, duygusal ve bedensel zorluklara neden olduğunu, zorlukların üstesinden gelebilmek için farklı türlerden bilgilere gereksinim duyulduğunu ve gençlerin bilgi gereksinimlerinin şu özellikleri taşıdığını ortaya çıkartmıştır (Fisher, Marcoux, Meyers and Landry 2007; Meyers, Fisher and Marcoux 2009; Önal 2005):

- Gençler acil ve kısa vadeli amaçlar doğrultusunda bilgiye gereksinim duymaktadırlar;
- Kişiyi özel bilgi tercih edilmektedir;
- Düşük gelir düzeyine sahip ortamlarda yaşayan gençler geleceğe ilişkin endişe duymaktadırlar;
- Aile, arkadaşlar, öğretmenler, kütüphaneciler bilgi veren önemli kişilerdir;
- Kitap ve süreli yayın gibi basılı bilgi kaynaklarının kullanımı azalmıştır;
- İnternet, telefon, sms, elektronik posta olmak üzere elektronik ortamdan bilgi erişime ilgi duyulmaktadır;
- Gençlerin içinde buldukları yaş sordukları soruları etkilediği gibi, bu doğrultuda eriştikleri bilgiyi yeterli veya yetersiz bulmalarını sağlamaktadır;
- Gençlerin değerlendirmelerine göre güvenli ve erişilebilir bilgi kaynağı sayısı son derece azdır;
- Yetişkinlerin otoritesi gençlerin erişebileceği kaynakların kullanımını kısıtlamaktadır;
- Yetişkinlerin gözetimi altındaki gençler rahat bilgi paylaşımı yapamamaktadır;
- Gençlerin bilgi gereksinimleri birbirlerinden çok farklı düzeydedir;
- Günlük çalışma düzeni bilgi arama davranışlarını kısıtlamaktadır;
- Gençler daha çok akranlarının olduğu yerlerde bilgi paylaşımı yapmaktadırlar. Çeşitli ortamlar arasında kütüphaneler büyük önem taşımaktadır.

Okuma çocukluk yaşlarından itibaren kişileri yetişkinliğe hazırlanmada büyük önem taşımaktadır. Araştırma sonuçları gençlerin okuma amaçlarının şunlar olduğunu göstermektedir (Agosto ve Hughes-Hassell, 2006; Eyre, 2003; Faulkner, 2002; Howard, 2011; Önal 2005; Shenton and Dixon, 2003):

- Eğitim, okul ve ödevlere yönelik görevlerini başarıyla gerçekleştirme;
- İlgi alanlarına yönelik bilgi edinme;
- Kişisel gelişimini sağlama;
- Kültürel kimliğini geliştirme;

- Estetik değerler kazanma;
- Geleceğe yönelik iş ortamı için hayatı planlama;
- Eğlenme ve boş zamanlarını geçirme;
- Toplumla iletişim kurma;
- Güncel olayları izleme;
- Yaşama ilişkin (Moda, cinsellik, finans, aile ilişkileri, ibadet, vatandaşlık, arkadaşlık, güvenlik ve benzeri konularda) bilgi edinme;
- Sağlıkla ilgili sorunların çözümüne çalışma;
- Duygusal varlıklarını koruma.

Çağımızda çocukluk yaşlarından itibaren okumayı etkileyen en önemli unsurların başına bilgisayarların ve dijital ortamların etkin kullanımı gelmiştir. Bilgiye erişim hızının yüksekliği, bilgi miktarının çokluğu, güncellik, bilginin etkin sunumu ve elektronik ortamların kullanım kolaylığı gençleri elektronik ortamlara ve internet kullanımına yönlendirmiştir. Kütüphaneler bilgi erişim teknolojilerini kullanarak ve izleyerek hizmetlerini hızla geliştirmişlerdir.

Teknoloji kullanımı

Gençler 7/24 internet, sosyal ağ siteleri ve cep telefonları ile sms kullanımı, webde gezinti, sosyal medyada takip veya güncelleme gerçekleştirmektedir. Lenhart ve meslektaşları (2015) gençlere yönelik araştırmalarında temel saptamalarda bulunmuşlar ve 12-17 yaş grubunun;

- %75'i cep telefonuna sahip, bunların da %88'i yazılı metin kullanıyor;
- %50'si günde 50 ve üstü bilgi mesajı yazıyor ayda ortalama 1500 yazılı bilgi mesajı gönderiyor;
- %30 civarı günde 100 ve üstü bilgi mesajı yazıyor ayda ortalama 3000 yazılı bilgi mesajı gönderiyor;
- %20'si günde 1-10 arası bilgi mesajı yazıyor, ayda 30-300 arası yazılı bilgi mesajı gönderiyor olduğunu ortaya çıkartmışlardır.

Gençler eğlenmekle birlikte bilgi bulmak veya içerik oluşturup paylaşmak için de internet kullanmaktadırlar. Large (2005) internet ortamının bilgi kaynağı olarak görülmediğini, milyonlarca bilgi sağlayıcısından gelen milyonlarca kaynağa açılan bir kapı olduğunu ve bu kaynakların çoğunun gençler için uygunsuz içeriğe sahip olabileceğini söylemektedir. Bu konudaki verilere göre, gençlerin:

- %62'si günlük ve politik olaylara ilişkin haberleri online takip ediyor;
- %48'i online alışveriş yapıyor;
- %30'u sağlık, diyet, spor bilgisini online takip ediyor;

◆ H. İnci Önal

- %17'si hassas sağlık konularını online araştırıyor;
- %73'ü sosyal ağ kullanıyor;
- Facebook kullanmayı tercih ediyor oldukları saptanmıştır.

Gençler modern teknolojiyi büyük rahatlıkla ve akıcılıkla kullanmaları, düşünme tarzları, davranış biçimleri ve öğrenme istekleri nedenleriyle kendilerinden önceki tüm kuşaklardan büyük farklılık göstermektedirler. Sahip oldukları niteliklerden ötürü gençler 1979-1994 yılları arasında "Milenyum Jenerasyonu" adını alırken 1993 yılından günümüze "X Jenerasyonu; Y Jenerasyonu; Google Jenerasyonu, M (multimedya) Jenerasyonu, generation@" adlarıyla tanımlanmaktadırlar. Gençler teknolojilerin doğrudan kullanıcıları olmuşlardır.

Gelişen teknolojiyle birlikte eğitim, öğretim ve değerlendirmenin farklı biçimleri ortaya çıkmıştır. Çevrimiçi öğrenmeyi destekleyici donanımlar ve yazılımlar kullanılarak eğitim desteklenmektedir. Eğitimde uygulanan yenilikler şöyle sıralanmaktadır (Gordon, 2014, s. 6):

- **Bilgisayar tabanlı eğitim:** Dağıtım ortamının bilgisayar dayalı olduğu eğitimdir.
- **Eğitim yazılımı:** Öğrenme malzemelerinin bilgisayar üzerinden dağıtıldığı derslerdir.
- **Mobil öğrenme:** Dağıtım ortamının taşınabilir aygıtlar, mobil cihazlar olduğu öğrenmedir.
- **Sanal öğrenme ortamı:** Çoklu medyayı destekleyen ders planları, içerikleri, duyurular, mesajlar gibi birçok konuyu kapsayan Moodle gibi sanal öğrenme ortamlarıdır.
- **3-boyutlu öğrenme ortamı:** Sanal dünya uygulamalarını kapsayan, simülasyona dayalı öğrenme ortamlarıdır.
- **Bilgisayara dayalı değerlendirme/e-değerlendirme:** Bilgisayar teknolojisi kullanarak öğrencilerin teste tabi tutulduğu değerlendirmeler yapılmasıdır.
- **Açık öğrenme:** Açık ders malzemelerini kapsayan kaynakların herkese erişilebilir şekilde paylaşıldığı açık lisanslamaya dayalı öğrenimlerdir.
- **İşbirliği teknolojileri:** Katılımcılığın esas olduğu Web 2.0 gibi teknolojilerin kullanılmasıdır.

Öğretimde teknolojinin kullanılması, öğrencinin derse ve bilgi erişime ilgisini arttırmaktadır. Önemli olan teknolojinin nasıl ve nerelerde kullanılacağını belirlemesidir (Çakır, 2015). Eğitim ortamında bulunan kütüphaneler teknoloji seçimi ve kullanımının gerisinde kalmamışlardır. Eğitimsel amaçların gerçekleştirilmesine aktif görevler yüklenmişlerdir. Kütüphane hizmetleriyle kullanıcılarının teknoloji

yararlanmalarını, öğrenebilmelerini, bilgi merkezleriyle işbirliği kurmalarını ve bilgi üreticisi olmalarını sağlayacak yeni düzenlemelere gitmişlerdir. Kişilere bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması bilgi kullanımında yeni ufuklar açmıştır.

Bilgi Okuryazarlığı

Çocukların ve gençlerin değişen bilgi gereksinimleri ve gelişen bilgi iletişim teknolojileri öğretim yöntemlerinde, öğrenme ortamlarında ve eğitimde kullanılan araçlarda büyük değişikliklere neden olmuştur. Öğretmenin geleneksel anlamda bilgiyi aktarmasının, belirli bilgi kaynaklarını kullanmasının ve sadece sınıfta katı disiplinle öğretmeye çalışmasının ötesinde yeni düşünceler ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda öğretmenlerin rehberlik etme, bireysel farklılıklar doğrultusunda uygun öğrenme yaşantıları oluşturma, teknolojiyle bütünleşen öğrenme etkinlikleri sunma, öğrenmeye merak duymayı sağlama, kendileriyle birlikte öğrencilerin yaşam boyu niteliklerini geliştirme isteği duymalarını sağlama ve benzeri değerleri kazandırma yolunda çalışmaları gerekmiştir. Bunlar bilgiyi verimli biçimde kullanma, önceden bilinenlerle yeni öğrenilenler arasında bağlantı kurma, çıkarım yapabilme, yeni metinler oluşturabilme, çağın gerektirdiği bilgi erişim ve kullanım becerilerini kazanma olarak “bilgi okuryazarlığı” tanımları yapılmasını sağlamıştır. Belirtilen çalışmalar ve yapılan tanımlar:

- Bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması gerektiğini;
- Bilgi okuryazarlığı türlerinin çeşitlenmesini, uygulanmasını ve geliştirilmesini;
- Bilgi okuryazarlığı eğitim programlarının hazırlanmasını;
- Öğretim programlarının bilgi okuryazarlığı eğitim programlarıyla bütünleşmesini;
- Kütüphanecilerin öğretmenler ve konu uzmanlarıyla birlikte görev yapmalarını;
- Kütüphanelerin sunduğu hizmetlerle bilginin toplanmasını, erişilmesini, kullanılmasını, değerlendirilmesini ve korunmasını kolaylaştırıcı mekan olarak gerçek ve sanal ortamlardan yararlanılmasını zorunlu kılmıştır.

Eğitim ortamlarında bireylere bilgi okuryazarlığı kazandırmak için kullanılacak uygulamalar aşağıda listelenmektedir (Blanchett, Webb ve Powis, 2012):

- Medyayı etkin kullanım uygulamaları: Basılı ve elektronik ortamda yer alan bilgi kaynakları kullanımının, kütüphane kataloğu yapısının, veritabanlarında arama yöntemlerinin, görsel bilgi özelliklerinin, sunum hazırlama biçimlerinin öğretilmesidir.
- Oyun ile öğrenme: Bilgi becerilerinin kazandırılmasında oyun tekniğinin kullanılmasıdır. Örneğin, yapbozlar, video oyunları, materyal toplama ve benzeri bilgi bulmaya yönelik görevlendirmelerin yapılmasıdır.

◆ H. İnci Önal

- Hedef kitleye göre kullanıcı eğitimleri: Bilgi okuryazarlığı dersleri hangi konuya yönelik ise alanında uzmanlaşmış davetli konuşmacıların derse katılımını sağlayarak deneyimlerin paylaşmasıdır.
- Konu rehberleri oluşturma: Ders içeriklerine erişme, kullanıcılardan geribildirim alma, ders ve eğitim değerlendirmeleri yapma gibi çeşitli amaçlarla bilginin nasıl oluşturulduğunun ve değer kazandığının anlatılmasıdır.
- Kütüphanenin arama motorlarından farkını anlatma: Arama motorlarından yapılan tarama sonuçlarında çıkan veri tabanlarındaki makalelere IP (internet protocol) kontrol ile ulaşıldığından bulunulan yerleşke içinden kişilerin bilgiye doğal olarak erişilebilmesinin arama motorlarının değil, kütüphanenin abone olduğu veri tabanlarının sağladığı olanak olduğunun anlatılmasıdır.
- Arama tekniklerini geliştirme: Basitten zora doğru adım adım bilgi arama, sorgulama ve kelimeleri eşleştirme yöntemlerinin öğretilmesidir.
- E – danışmaya önem verme: Elektronik ortamlardan yararlanarak çeşitli ortamlardan gelen bilgi erişim isteklerinin karşılanmasıdır.
- Kaynakça oluşturma: Öğrencilere belirli bir konu hakkında ilgili kaynakları bulma, listeleme ve düzenleme yöntemlerinin gösterilmesidir.
- Küçük tartışma grupları oluşturma: Beyin fırtınası yapmanın, bilgi kaynaklarını değerlendirme yöntemlerinin grupta birlikte çalışarak öğretilmesidir.
- Kavram haritaları hazırlama: Bilgi arama sürecinin, anahtar kelime belirleniminin, kavram haritası oluşturulmasının, web siteleri kullanımının gösterilmesidir.

Bilgi toplumunda bilgi okuryazarı ve yaşamboyu öğrenme becerilerine sahip bireylere gereksinim duyulmaktadır. Bu becerilerin kazandırılmasında kütüphanelerle bağlantılı bilgi okuryazarlığı derslerinin zorunlu hale gelmesi, eğitimcilerle birlikte kütüphanecilerin işbirliğiyle her konu alanına yönelik ayrı okuryazarlık (bilgi, medya, tarih, bilim ve benzeri okuryazarlığı) içeriklerinin hazırlanarak uygulanması ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Dünya’da ve Türkiye’de Okul Kütüphaneleri Uygulamaları

Eğitimdeki gelişmeler okul kütüphanelerinin kurumsal yapılanmasını sağlamıştır. Mesleki anlamda ilk eğitilmiş okul kütüphanecisi olan Mary Kingsbury 1900 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde okul kütüphanesine atanmıştır. Kütüphanelerin sayısındaki artış ve koleksiyonların gelişimi yavaş olsa da, 1915 yılında ikinci olarak atanan okul kütüphanecisi Mary E. Hall okul kütüphanelerinin bitkileriyle, duvardaki resimleriyle ve kütüphane mobilyasıyla sınıf ortamından farklı, çekici yerler olması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, kütüphanelerin yardımıyla öğrencilerin hem bireysel hem de küçük gruplar halinde çalışmasına olanak sağlanmasını,

kitaplar dışında görsel ve işitsel materyallerin bulundurulmasını, kitap okuma kulüplerinin etkinleştirilmesini vurgulamıştır. 1950'li yıllardan başlayarak çeşitli ülkelerde eğitime ayrılan bütçenin arttığı saptanmıştır. 1960'larda "And Something More" isimli film okul kütüphanelerinin önemi konusunda eğitimcileri ve ebeveynleri bilinçlendirirken, Mary Helen Mahar ve Doris C. Holladay'in basılmış raporu Amerika Birleşik Devletleri'nde ilköğretim okullarının %50'sinde kütüphane olduğunu ortaya çıkartmıştır. 1990'lardan itibaren çeşitli bilgi kaynaklarını bulunduran okul kütüphanesi medya merkezlerinin önem kazanmasıyla, okulların tam zamanlı kütüphaneci çalıştırması ve öğretmenlerle medya uzmanları arasındaki işbirliğinin sağlanması gerekmiştir. Ayrıca tek bir kütüphane koleksiyonu öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamada yeterli olamayacağı için çeşitli kütüphanelerin kullanımı da devreye girmiştir. Eğitim ortamlarındaki ve yaşamdaki bütün değişiklikler okul kütüphanesi hizmetlerini etkilemiştir.

Osmanlı Devleti'nden itibaren günümüz Türkiye'sine değin ilk ve orta öğretim düzeylerindeki okul kütüphaneleri tarihi 16.yüzyıldaki cami okullarına dayanmaktadır. Kurulmaları zorunludur, ancak eğitimde aktif olmalarını sağlayacak yapıtımlar hazırlanmamıştır. Bu kütüphaneler, yüksek öğretim kurumları olan medrese ve enderun okullarında bulunan kütüphanelerden etkilenmeleriyle araştırmaya önem vermişlerdir. 1857 yılında Maarif Nezareti (Milli Eğitim Bakanlığı) kurularak Türk eğitim sistemi biçimlenmeye başlamıştır. 1920'lerde cumhuriyet döneminin başlamasının ardından 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkmasıyla eğitim ortamlarında, sistemlerinde ve öğretim programlarında birlik sağlanmıştır. Derslere yönelik bütün öğretim programlarında okul kütüphaneleri yer almıştır. İlk, orta ve yüksek öğretim kurumları ülke çapında yaygınlaşırken her okulda "okul kütüphanesi" olarak adlandırılan bir yer ayrılmış veya okul kütüphaneleri sadece kurulmuş, etkin hizmetlerin verileceği gelişmeler sergilenememiştir. Türk milli eğitim sistemine yönelik gelişim önerilerini almak üzere yurt dışından 1952 tarihinde John Dewey ve Lawrence S. Thompson, 1956'da John Ruffi olmak üzere önemli eğitimciler geldiklerinde okul kütüphanelerinin eğitim çalışmalarına aktif desteğinin olması gerektiğinden söz etmişlerdir. 1959, 1976, 2001 tarihlerinde yayınlanan Okul Kütüphaneleri Yönetmelikleri okul kütüphanelerinin amaçlarını, görevlerini ve temel çalışma ilkelerini vermiştir (Önal, 2005, s.142).

Türkiye'de okul kütüphanelerinin amaçları 24501 sayılı ve 2001 tarihli Okul Kütüphaneleri Yönetmeliği'nde şu şekilde ifade edilmiştir:

"Türk millî eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda öğrencilerin bilimsel düşünen, demokratik davranışlara sahip, okuma alışkanlığı kazanmış, öğrenmeye, araştırmaya ve yeni teknolojileri kullanmaya istekli; hak, görev ve sorumluluklarının bilincinde; çağın gereklerini yerine getirebilecek şekilde yetiştirmelerine ve yararlanmalarına yardımcı olmak için okul kütüphaneleri ile ilgili gerekli düzenlemeleri yapmaktır" (Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı, 2001).

Bu amaçlar okul kütüphanelerinin eğitim sistemi içindeki yerini açıkça ortaya koymakla kalmamaktadır. Ayrıca, eğitim faaliyetleriyle birlikte sunulan bilgi hizmetleriyle, okul kütüphanelerinin bireylerin yaşam boyu öğrenme faaliyetlerini olumlu yönde etkileyecek görevlerini de sürdürüleceğini anlatmaktadır.

Türkiye’de 2015 yılında okul kütüphaneleri yönetmeliği güncel gelişmelere uyum sağlayacak biçimde yenilenmiştir. Okul kütüphaneleri sadece öğrencilerin değil “kullanıcı hizmetleri” aracılığıyla kütüphane dermesinden öğretmenlerin ve diğer personelin etkili biçimde yararlanmasını görev edinmektedir. “Danışma hizmeti” aracılığıyla da, gereksinim duyulan basılı ve elektronik ortamlardaki bilgiyi en kısa zamanda elde edilmesini hedeflemektedir.

Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı kütüphane, bilgi ve belge yönetimi alanlarında projeler yürüterek eğitimde bilgi hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına çalışmaktadır. Yapılan çalışmalar arasında şunlar bulunmaktadır:

- **FATİH (Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi) Projesi** kapsamında Türkiye’nin eğitim ve öğretim ortamlarında fırsat eşitliği yaratmak ve bilişim teknolojilerinin derslerde etkin kullanımını sağlamak amaçlanmaktadır. Dersliklerde etkileşimli tahta sistemi ve internet altyapısı kurulmuştur. FATİH projesi kapsamda her öğrenciye ve öğretmene tablet bilgisayar verilmektedir (FATİH Projesi, 2015).
- **Z-Kütüphanesi (Zenginleştirilmiş Kütüphane) Projesi** internet hizmeti ve dijital kitap içerikleri (e-Kitap, z-Kitap) kullanımıyla Türkiye’de zenginleştirilmiş okul kütüphaneleri kurulmuştur. Bu proje, öğrencilerin ödevlerini hazırlarken dijital öğrenme içerikleriyle desteklenmesini, z-kitap üretiminin çoğaltılıp yaygınlaşmasını, okulların toplum hizmetine açılmasıyla birlikte dış fiziksel özelliklerinin iyileştirilmesini ve kütüphanelerin “hayat boyu öğrenme merkezi” haline getirilmesini amaçlamaktadır (Z-Kütüphane, 2015).
- **Türkiye Eğitim Portalı:** Farklı mekânlardaki öğrencilerin, öğretmenlerin ve eğitim materyallerinin web teknolojileri aracılığıyla bir araya getirildiği resmi eğitim faaliyetlerini içermektedir (EğiTek, 2015).
- **Uluslararası Bilgisayar ve Bilgi Teknolojileri Okuryazarlığı – IEA (International Computer and Information Literacy Study / ICILS):** Çalışmalar kapsamında öğrencilerin bilgisayar okuryazarlığını ve bilgisayar kullanımı farklılıklarını ölçerek uluslar arası değerlendirmeler yapılmaktadır. Gençlerin Bilgisayar ve Bilgi Teknolojileri Okuryazarlığında kendilerini geliştirmek için ne tür yöntemler uyguladıkları araştırılmaktadır (IEA, 2015).

- **Ortak Hafıza:** Ayrıntılı iş ve performans takibini sağlamak üzere bilgi sistemi uygulamalarını yapmaktadır (Ortak Hafıza, 2015).
- **Eğitim Bilişim Ağı (EBA):** Öğretmenlere ve öğrencilere sınıf seviyelerine uygun güvenilir doğru e-içerikleri sunmaktadır (EBA, 2015).
- **SENNET Projesi (Special Education Needs Network):** Özel eğitim ihtiyaçları olan gençlerin öğrenme ihtiyaçlarını teknolojiyi kullanarak geliştirmeyi amaçlamaktadır (SENnet, 2015).
- **E-Müfredat (TT-BS):** Müfredat programlarının ve yapılarının, ilişkisel veri tabanı modeline çevrilmesini ve etkileşimli hale getirilmesini içermektedir (TT-BS, 2015).

Yukarıda açıklanan çalışmalar eğitimi ve öğretimi gerçekleştirmekle birlikte, eğitim ortamlarında bilgi ve belge hizmetlerini de sunmaktadır.

Değerlendirme

Eğitimin amaçlarının yerine getirilmesinde önemli araç olarak okul kütüphanelerinin hizmetlerinden yararlanılmaktadır. Kütüphaneler yaşam boyu öğrenme etkinliklerini gerçekleştirmekte ve kişisel gelişimi desteklemektedirler. Eğitimin ayrılmaz parçası olan okul kütüphanelerinin yenilikçi hizmetleri şunları kapsamaktadır:

- Eğitim, kültür, bilgi ve belge hizmetleri veren kurumlarla işbirliği;
- Eğitici, eğlendirici ve dinlendirici faaliyetler;
- Bilgi okuryazarlığı eğitimi;
- İnternet erişimi;
- E-kaynaklar (e-gazeteler, e-kitaplar, dijital görüntüler, sesli kitaplar, müzik, e-dergiler, videolar, gazeteler, bibliyografik veri tabanları ve diğer e-kaynaklar) desteğiyle zenginleştirilerek sunulan koleksiyon;
- Dijital kütüphane ara yüzü kullanımına yönelik öğretimler;
- Sağlık kuruluşlarının desteğiyle tıbbi danışma hizmetleri;
- Toplantılar ve seminerler düzenlemek;
- Çocuklar ve gençler için okuma listeleri hazırlamak;
- Sinema günleri organize etmek;
- Sosyal medya kullanımı (bloglar, Facebook, Twitter, Sina Weibo, Flickr, YouTube) için gerekenleri yapmak;
- Mobil cihazlar için uygulamalar;
- Çocuklar için öğrenme, bir araya gelme, ders çalışma ve oyun alanları;

◆ H. İnci Önal

- Gençlerin proje yapmalarına, sunum hazırlamalarına, özel uzmanlık araçlarını kullanmalarına ve oyun oynamalarına uygun ortamlar sağlamak;
- Simge yapıyı kütüphane mekânı olarak kullanma;
- Çekici, cazip ve rahat iç mekân tasarımı;
- Kütüphane içinde ve dışındaki her ortamın akılcı kullanımı;
- Yeşil kütüphane uygulamaları;
- Sürekli gelişim isteğiyle yeni hizmetleri izleme.

Yenilikçi bilgi hizmetleri sunan okul kütüphanelerinde öğrenciler:

- Sesli konu anlatımı, yüksek görsellik ve etkileşim sayesinde konuları kolayca, anlayarak öğrenir, öğrendikleri kalıcı olur.
- Soyut konuları gerçek hayattan örneklerle ve uygulamalarla kolaylıkla kavrar.
- Çok yönlü öğrenme ortamı sayesinde bilgiyi alırken bir yandan da araştırma, sorgulama ve eleştirme becerileri gelişir.
- Dilerse alt ya da üst sınıfların da derslerini inceleyebilir, temelini güçlendirebilir.
- Seviye Belirleme Sınavları ile kendi seviyesini anlayıp ders planını bu doğrultuda yapabilir.
- Merakı arttığı için dersine daha çok sarılır.
- Ders konularını daha rahat, daha hızlı ve “yaşayarak” öğrenir.
- Görsel ve hareketli dünyanın tetiklemesiyle ders konularına ve ilgi alanlarına daha iyi odaklanır.
- Ders çalışmaya kendiliğinden yönelir.
- Derse aktif olarak katılır.
- Derste sormaya çekindiği konuları evde tek başına tekrar edebilir.
- Ödev yapmaktan ve ders çalışmaktan zevk alır.
- Kütüphanenin bulunduğu ortam estetik duygularının gelişimini sağlar.
- Kendine güveni artar, öğrenme keyifli hale gelir.

Okul kütüphanelerinde yenilikçi bilgi hizmetlerini kullanan öğrencilerin aileleri:

- Bütçelerine katkı sağlarlar, çünkü ek eğitim masraflarını en aza indirirler.
- Çocuklarıyla daha kaliteli zaman geçirirler. Çünkü öğrenci daha verimli çalışır, zamanı artar, ailesiyle daha çok birlikte olabilir.

- Huzurlarını artırırlar, çünkü çocuk eğitim hayatında daha başarılı olur.
- Etkileşimli ve çok yönlü çalışma ortamları kullanırlar.
- Yarınlara daha güvenle bakarlar.

Çağdaş gelişmeler ışığında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan yönetmelikler doğrultusunda çalışan, ulusal ve uluslar arası projeler çerçevesinde hizmetleri geliştirilen, öğrencilere ve öğretmenlere yenilikçi bilgi hizmetleri veren “okul kütüphaneleri” kullanılarak bilgi toplumuna doğru yol alma kolaylaşacaktır.

Sonuç

Eğitimdeki gelişmeler etkin bilgi hizmetleri ve bilgi kullanımlarıyla bütünleşmektedir. Bilgi hizmetleri, gereksinim duyulan bilgileri sağlayarak eğitimde yenilik yönetiminin uygulanmasına katkı sağlamaktadır. Eğitim kurumlarında yenileşim planlandığında, o kurumun bünyesinde yer alacak ve örgün eğitimin her aşamasında öğrencilerin kişisel gelişimini destekleyecek okul kütüphanesinin varlığı unutulmayacaktır.

Dünyadaki bilgi teknolojilerindeki değişim uygarlığın tümünü etkilemektedir. Bilgi teknolojilerinde, kaynaklarında ve hizmetlerinde yaşanan gelişmeler sonucunda elektronik bilgi kaynakları ortaya çıkmıştır. Bu noktada yeni imkânları okul kütüphanelerinin hizmetine sunmak, öğrencileri İnternet ortamında yalnız bırakmamak için Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de Milli Eğitim Bakanlığı yeni hizmetleri hayata geçirmiştir. Yeni uygulamalarda okul kütüphanelerine ilişkin olarak gerek özel okullara, gerekse devlet okullarına yönelik sorunların çözümlenmesine çalışılmaktadır.

Okul kütüphanelerinin daha başarılı hizmetler vermesine yönelik önerilerimiz geniş kapsamlıdır. Bilgi politikalarının organik bir parçası sayılmakla kalmaması gereken okul kütüphaneleri için yüksek hızlı Bilgi İletişim Teknolojilerinin altyapısı sağlanmalı ve geliştirilmelidir. Okul kütüphanelerinde kütüphanecilik meslek grubundan mutlaka ve en yüksek düzeyde yararlanılmalıdır. Ülke çapında dijital okul kütüphaneleri sayısı çoğaltılmalı, öğrencilerin güncel yayınlara sınırsız ve ücretsiz olarak kolay erişimi sağlanmalıdır. Bu kapsamda okul kütüphanelerinin içerik sağlayıcı özellikleri yasal düzenlemeler ve ekonomik yatırımlar ile geliştirilmelidir. Okul kütüphaneleri öğrencilerin e-okuryazarlığının ve bilgi okuryazarlığının geliştirilmesinde “eğitim kurumu” olacaklardır. Bilgi politikaları ile okul kütüphanelerinde, elektronik kütüphane katalogları, elektronik veri tabanları, elektronik dergiler, elektronik kitaplar, elektronik ansiklopediler, elektronik sözlükler, elektronik biyografiler, elektronik tezler, elektronik teknik raporlar, elektronik patentler ve standartlar, elektronik gazeteler, elektronik rehberler, elektronik müzeler, elektronik ses ve görüntü kayıtları gibi elektronik bilgi kaynaklarının kullanımı desteklenmelidir.

Dünya ülkeleri “eğitimdeki gelişmeler”, “çocukların ve gençlerin bilgi gereksinimleri”, “teknoloji kullanımı” ve “bilgi okuryazarlığı becerileri kazandırma” yoluyla yeni nesilleri 21.Yüzyıla hazırlamada kütüphaneleri etkin olarak kullanmaktadır. Türkiye’de de eğitim ve öğretim alanlarında kütüphane, bilgi ve belge hizmetlerinin öneminin anlaşılmaya başlandığını gösteren çalışmalar yürütülmektedir. Sınırsız çalışmaların üstün başarılar sağlayacağı zaman içinde açıkça görülecektir.

Kaynakça

- Agosto, D. ve Hughes-Hassell, S. (2006). Toward a model of the everyday life information needs of urban teenagers, part 2: Empirical model. **Journal of the American Society for Information Science and Technology**, 57 (11): 1418-1426.
- Bilgi Dünyası. (2000-). ÜNAK – Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği.
- Blanchett, H., Webb, J. ve Powis, C. (2012). A Guide to Teaching Information Literacy : 101 Practical Tips. London : Facet Publishing.
- Çakır, H. S. (2015). Eğitimde Teknoloji Kullanım Yöntemlerinin Verimli Öğrenme Sürecindeki Etkileri. *Journal of Research in Education and Teaching*, 4 (1). 04 Haziran 2015 tarihinde www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/06.soydas_cakir.pdf adresinden erişildi.
- Dissertation Abstracts. (1980-), ProQuest.
- EBA. (2015). 17 Kasım 2015 tarihinde <http://www.eba.gov.tr/> adresinden erişildi.
- EğitTek. (2015). Türkiye'nin eğitim portalı. 17 Kasım 2015 tarihinde <http://www.egitim.gov.tr/index.jsp> adresinden erişildi.
- Ertürk, S. (1975). **Eğitimde program geliştirme**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Eyre, G.(2003). Back to basics. **Reference Services Review** 31 (3): 219-226.
- FATİH Projesi. (2015). 16 Kasım 2015 tarihinde <http://fatihprojesi.meb.gov.tr/tr/icerikincele.php?id=6> adresinden erişildi
- Faulkner, J.D. (2002). **The literacies of popular culture**. Unpublished PhD thesis, Monash University, Australia.
- Fisher, K, Marcoux, E, Meyers, E. ve Landry, C.F. (2007). Tweens and everyday life information behaviour. İçinde: **Youth information seeking behaviour II: Contexts, theories, models and issues** (ss. 1-25). M.K. Chelton ve C. Cool, eds. Lanham, MD: Scarecrow Press.
- Gordon, N. (2014). Flexible Pedagogies: Technology-Enhanced Learning. The Higher Education Academy Report. York: The Higher Education Academy. 17 Kasım 2015 tarihinde adresinden erişildi.
- Howard, V. (2011). The importance of pleasure reading in the lives of young teens. **Journal of Librarianship and Information Science**, 43 (1) 46-55.
- IEA. (2015). IEA- International Association for the Evaluation of Educational Achievement. ICILS 2013 international computer and information literacy Study. 17 Kasım 2015 tarihinde http://www.iea.nl/icils_2013.html adresinden erişildi.
- Julien, H. (1999). Barriers to adolescents. **Journal of the American Society for Information Science** 50: 38 – 48.
- Large, A. (2005). Children, teens and the Web. B. Cronin, (ed.). *The Annual Review of Information Science and Technology* içinde (ss. 347-392). Medford, NJ: Information Today.
- Lenhart, A. ve meslektaşları. (2015). Teens and mobile phones. 15 Kasım 2015 tarihinde <http://pewinternet.org/Reports/2010/Teens-and-mobile-phones.aspx>. adresinden erişildi.

- Meyers, E., Fisher, K. and Marcoux, E. (2009). Making sense of an information world: The everyday-life information behavior of preteens. **The Library Quarterly** 79 (3): 301 – 341.
- Ortak Hafıza. (2015). Ortak Hafıza.meb.gov.tr: Öğrenen örgüt. 18 Kasım 2015 tarihinde <http://ortakhafiza.meb.gov.tr/site/haberincele.php?id=67> adresinden erişildi.
- Önal, H.İ. (2005). New developments on the Turkish school library scene. **Journal of Librarianship and Information Science**, 37(3), 141-152.
- Önal, H. İ. (2013) Yarın nasılsınız? Eğitim yayıncılığıyla geleceği tahmin etme. Ö. Külcü, T. Çakmak ve N. Özel (Yay. Haz.), **Prof. Dr. K. Gülbün Baydur'a armağan** içinde (ss. 101-110). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
- Poston-Anderson, B. ve Edwards, S. (1993). The role of information in helping adolescent girls with their life concerns. **School Library Media Quarterly** 22: 25 – 30.
- Savolainen, R. (1995). Everyday life information seeking. **Library and Information Science Research** 17: 259-294.
- SENnet. (2015). 17 Kasım 2015 tarihinde <http://sennet.eun.org/> adresinden erişildi.
- Shenton, A. and Dixon, P. (2003). Just what do they want? What do they need? A study of the international needs of children. **Children and Libraries** (Summer/Fall):36-42.
- TT-BS. (2015). 16 Kasım 2015 tarihinde http://e-mufredat.meb.gov.tr/TTBS_Ana_Sayfa.aspx adresinden erişildi.
- Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni. (1952-1986). Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Türk Kütüphaneciliği. (1987-). Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı. (2001). Okul kütüphaneleri yönetmeliği. Resmi Gazete, No. 24501.
- UMI ProQuest Digital Dissertations. (2004 -). ProQuest.
- Z-Kütüphane. (2015). 17 Kasım 2015 tarihinde <http://www.z-kutuphane.com> adresinden erişildi.